

OBRT PO DRUGI VOJNI

(do leta 1969)

Število obrtnikov je bilo po koncu vojne manjše za četrtno, likvidirane so bile skoraj vse pomembne institucije obrtništva, pristojnosti pa prenešene na državne organe nove oblasti. Predstavnica takratne zasebne obrti je bila **Obrtniška zveza Slovenije**, vendar le do leta 1950, ko je z ustanovitvijo obrtnih zbornic prenehala obstajati. Ta zveza je nastala iz okrajnih združenj, ki so jih ustanavljali in upravljali obrtniki sami, začela pa je izdajati glasilo **Obrtnik**. Predsednik zveze je bil **Dimitrij Lancoš**, mizarški mojster, organizacijski tajnik pa **Ivan Mihelčič**. Zveza si je predvsem prizadevala za ustrežnejšo obravnavo položaja zasebnega obrtništva v takratnem režimu. To delo pa je bilo izredno težavno, saj je prevladovalo uradno mnenje, da je zasebništvo socializmu tuje.

Pomemben člen obrtništva so bile takrat tudi obrtno nabavne prodajne zadrage (ONPZ). V času strogo planskega gospodarstva so oskrbovale obrtnike z materialom, opremo in orodjem, česar ni bilo v prosti prodaji. Že takrat so se uveljavile zadrage Železopromet, Novoplesk in Elektrovod, ki so bile za obrtnike pomembne tudi kasneje, prva pa deluje še danes.

O takratnem dogajanju ni veliko pričevanj, so pa zgovorni časopisni zapisi iz tistih časov.

Slovenski poročevalec, 1945

Vojna nam je zapustila nešteto težav, ki jih bomo občutili še nekaj časa. Najvažnejše v sedanjem trenutku je, da zagotovimo ljudem prehrano, obleko in obutev. Prav obutvi bomo posvetili današnji sestavek. Obračamo se na čevljarje, da začnejo v večji meri uporabljati za izdelovanje in popravljanje čevljev drug material in ne usnje, ki nam ga primanjkuje. Priporočamo gumi. Starejši čevljarji dobro vedo, da se je uporabljal pred vojno za podplat tudi gumi. Priporočamo našim obrtnikom čevljarjem, da se pozanimajo, kje bi našli star gumi, saj novega ne moremo uvažati. Znano je, da se je pred nedavnim začela akcija za zbiranje starega gumija. Ponekod so pri tem dosegli lepe uspehe, vendar pa je vsega premalo. Čevljarji naj povedo svojim strankam, da naj poiščejo v podstrešjih in drugih kotih ostanke starih galoš, gumijevih podplatov, plaščev in zračnic za kolesa. Iz tega materiala bi lahko naredili podplate.

Vsak čevljar, ki bi želel, da bi minile sedanje težave, naj premisli, ali je storil res vse, kar je bilo v njegovi moči.

Obrtnik, avgust 1947

Slovenski obrtniki zaznamujemo z današnjo številko našega lista velik dogodek v razvoju strokovnega tiska. Socialistični družbeni red prinaša veliko spremembo napram prejšnjemu sistemu tudi za obrtnika. Obrtnik se bo moral po novem udeleževati načrtno, kar načrtuje petletni gospodarski plan, s katerim se mora obrtništvo vskladiti. Prav petletni plan daje obrtništvo dostojno mesto. V njem je uzakonjen dvig obrtniških storitev ter izdelkov in dvig produkcije. Obrtniku je namreč prirojeno načrtno delo, po načrtu je navajen uravnati svoj red. Okle-nimo se našega obrtniškega tiska. Z našim delom bomo uspeli. Prepričani smo, da bo naš Obrtnik postal čimprej štirinajstdnevnik ali pa tednik. »Obrtnik« mora postati nepogrešljiv vodnik pri vsem našem delu.

Obrtnik, 1948

V naših delovnih organizacijah se v zadnjem času posveča vse več pozornosti boljši kvaliteti izdelkov, notranjim rezervam in uvajanju novih predmetov na tržišče. Slovenski časopisi hvalijo obrtniške mojstre in poročajo o njihovih odkritjih in izumih. Iznenadilo je marsikoga, ko je bral, kako uporabne in iskane proizvode razvijajo skromni obrtniški mojstri, in to po vsej Sloveniji. Tudi v prejšnji državi so se obrtniki izkazovali s svojimi novostmi v raznih podjetjih in tovarnah. Bili so konstruktorji novih strojev, toda nihče jim ni priznal njihovega dela. Njihova imena niso bila nikjer zabeležena. Danes je drugače.

Socialistično načrtno gospodarstvo nalaga današnjemu obrtniku posebne naloge. Pred vojno smo bili preveč navajeni na to, da nam je inozemski dobavitelj prodal vse, kar smo potrebovali za izdelavo izdelka. Cena je bila oderuška.

Mojstrsko spričevalo iz leta 1947

Mojstrska spričevala iz leta 1951, 1958 in 1961

Ker obrtniki vse do leta 1965 niso imeli pravice do rednega pokojninskega zavarovanja, so že leta 1956 ustanovili sklade za vzajemno pomoč. Iz njih je zrasel Sklad za vzajemno pomoč samostojnih obrtnikov Slovenije, ki deluje še danes.

Danes je treba misliti na to, da se v vsakem oziru osamosvojimo. Zaželeno je, da se oskrbujemo z domačimi materiali. Izkoristiti je treba vse odpadne surovine, ki leže v okolju.

Obrtnik, maj 1949

Letos poteka 105 let, odkar so v Ljubljani priredili prvo obrtno razstavo. Bilo je to še v dobi fevdalizma in tlačanstva, predno je stekla železnica in še preden je začel daleki svet poplavljati naše tržišče s svojim proizvodi. To je bilo v letih, ko je naš velik pesnik France Prešeren spesnil svojo revolucionarno Zdravljico in pozival Slovence, naj stro okove robstva, da se ujedinijo.

Razstava je trajala 18 dni in je bila za tiste čase pomemben dogodek. Dnevno jo je obiskalo 500 do 600 ljudi, kar je bilo za tedanji čas prav redkost. Obrtniki so razstavili okoli 4200 svojih izdelkov. Sodelovalo je 280 razstavljalcev, od tega 195 s Kranjskega, 31 s Koroškega, 28 s Štajerskega. Ostali so bili iz obrobni krajev. Na razstavi je bilo prikazanih več izumov, ki so bili dotlej še nepoznani pri nas.

Obrtnik, julij 1952

Zavedajoč se velikega pomena obrtnega šolstva pri politični in strokovni vzgoji obrtnega naraščaja, posveča obrtna zbornica LRS temu vprašanju veliko pozornost. Namen obrtnega nadaljevalnega šolstva ni samo učenje in dopolnjevanje v praktičnem in teoretičnem delu za obvladanje vseh tehničnih nalog svoje stroke, temveč je namen tudi v tem, da vajencu, ki bo nekoč član delavskega sveta, član upravnega odbora, poslo-

vodja ali lastnik obrtnega obrata, vzgojimo tudi zavest do graditve socializma. Vajencu je treba v času učenja utrditi politično zavest, čut do kolektivnega dela, do vztrajnosti in pridnosti, do stalnega učenja in stremljenja po izboljšanju kvalitete izdelkov in metod dela ter mu že v kali zatreti vse nezdrave težnje po izkoriščanju. Poleg šolskih vzgojiteljev in učnega mojstra bi se za strokovno in politično vzgojo vajencev morali v vse večji meri kot doslej zanimati tudi starši vajencev. Sindikalne organizacije bi morale biti ob teh vprašanjih bolj budne, nuditi bi morale vajencu več politične, kulturne in strokovne vzgoje.

Prvi zakon o obrti

Junija 1950 je bil sprejet prvi povojni državni zakon o obrtništvu. Po statističnih podatkih je bilo takrat v Sloveniji 14.099 obrtnih mojstrov, 12.143 obrtnih pomočnikov in 7.582 vajencev. Obrtni zakon je dajal prednost državni obrtni dejavnosti, zasebni obrtniki (več ali manj nezaželeni) pa so bili le del tistih, ki opravljajo obrtno dejavnost.

Novi obrtni zakon iz leta 1950 pa je prinesel spremembe tudi na področju organiziranja, saj je likvidiral prejšnja obrtniška združenja, obrtništvo pa na novo povezal v **Obrtno zbornico LR Slovenije**. Glasilo Obrtnik pa ni zamrlo in je izhajalo kot štirinajstdnevnik. Urejal ga je **Ivan Mihelčič**.

Okrajne obrtne zbornice so delovale le slabo desetletje, dokler se niso združile s trgovinskimi in gostinskimi zbornicami v enotne okrajne gospodarske zbornice.

Leta 1965 pa je postala predstavnic vseh gospodarstva enotna **Gospodarska zbornica Slovenije** (GZS). V takšni združbi pa interesi zasebnega obrtništva niso bili dovolj upoštevani. Tudi zakonodaja na področju zasebnosti je bila v tistih letih naravnana k spodbujanju družbenega na račun zasebnega sektorja. V šestdesetih letih je bilo sprejetih nekaj zakonov, ki so bili za obrt na splošno izključujoči, razvpita gospodarska reforma leta 1965 pa je položaj obrtnikov v celoti vzeto še poslabšala (davki, izobraževanje, sindikalne pravice itd).

Sklad za vzajemno pomoč obrtnikov

Med svetlejšimi trenutki tega dela novejšje zgodovine slovenskega obrtništva je bila ustanovitev sklada za vzajemno pomoč samostojnih obrtnikov leta 1956 v Ljubljani, ki sta mu kmalu sledila podobna sklada v Mariboru in Kranju. Kasneje je bil kranjski ukinjen, mariborski pa se je priključil ljubljanskemu in tako je nastal **Skład za vzajemno pomoč samostojnih obrt-**

Pobuda za ustanovitev vseslovenske obrtniške organizacije je bila rojena na prvem povojnem obrtniškem zboru 2. in 3. septembra 1967 v Dobrni pri Celju. Ustanovljena je bila čez dobro leto dni v Ljubljani.

Obrtniški zbor v Dobrni je bilo prvo množično srečanje obrtnikov po vojni. Udeležilo se ga je nekaj tisoč obrtnikov in delavcev iz vse Slovenije. Pripravili so tudi razstavo obrtnih in obrtnih opreme ter številna športna srečanja.

nikov Slovenije. Sklad je bil v času do uvedbe obveznega zdravstvenega zavarovanja leta 1962 in uvedbe obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja obrtnikov leta 1965 edina avtonomna in pristna obrtniška humanitarna ustanova. Z imenom Sklad obrtnikov in podjetnikov deluje še danes.

Začetniki sklada, ki so bili tudi prvi trije predsedniki, so bili **Josip Jelovšek**, **Josip Kregar** in **Franc Križaj**. Slednji, krojaški mojster iz Ljubljane, je bil tudi podpredsednik sveta za obrt pri gospodarski zbornici. V interesu obrtništva je v tistem času pomembno deloval še **Ivan Rojc**, mizarski mojster iz Ljubljane.

Prvi obrtniški zbor v Dobrni

Slovensko obrtništvo si je v tistih časih po eni strani vse bolj želelo rehabilitirati svoj ugled, hkrati pa svoja hotenja tudi institucionalizirati. Zato je svet za obrt ob sodelovanju vseh strokovnih odborov 2. in 3. septembra 1967 pripravil prvi povojni obrtniški zbor v Dobrni. Udeležilo se ga je več tisoč obrtnikov, njihovih delavcev in vajencev iz vse Slovenije. Dogovori o potrebi ustanovitve stanovske organizacije, ki bi jo obrtniki tudi sami upravljali, so se tako rekoč morali zgoditi. Sledili so prvi konkretni koraki, ki so temeljili na dogovoru iz Dobrne.

Prvo združenje obrtnikov - v Ljubljani

Marca 1968 je bil v Ljubljani ustanovni občni zbor Združenja zasebnih obrtnikov, katerega upravnemu odboru je predsednikoval **Anton Pečnikar** iz Ljubljane, izvršilni odbor pa je vodil **Mojmir Toman**, toda še v istem letu ga je nasledil **Franc Križaj**. Združenje je bilo prva matična organizacija in zametek nadaljnega organiziranja obrtnikov. Registrirano je bilo kot društvo, članstvo je bilo prostovoljno, članarina pa seveda ni pokrivala vseh stroškov,

zato so za tekoče poslovanje precej prispevali ustanovni člani sami. Zanimivo ob tem je zapisati, da se predstavniki takratne oblasti ustanovnega zbora uradno niso udeležili, "neuradno" pa sta bila prisotna **Slavko Šinkovec** in **Stane Vernik**, predstavnika gospodarske zbornice, ki sta kasneje ves čas sodelovala in pomagala tej novi organizaciji obrtnikov.

Prvi protest prevoznikov

V to obdobje sodi tudi ustanovitev prve organizacije prevoznikov. Ti so bili že tedaj podobno odločni, kot so njihovi vrstniki danes, saj so pripravili prvi javni protest obrtnikov proti državi oziroma njenim predpisom in na ta način izbojevali prvo pomembno bitko v korist prevoznikstva.

Zaradi zakonov, ki so jih utesnjevali, zaradi potrebe po organiziranem zastopanju in zaradi izkoriščanja raznih posredovalcev avtoprevoznikskih storitev so prevozniki že 20. januarja 1969 v Mariboru ustanovili **Društvo samostojnih avtoprevoznikov Maribor**, katerega prvi predsednik je bil **Ferdo Božič**.

Ustanovni zbor prvega združenja obrtnikov - Združenja zasebnih obrtnikov Ljubljana (Ljubljana, Unionska avtorana, marec 1968).

Tako so nastajala prva združenja obrtnikov (Ljutomer 1968). Seveda brez tedanje ikonografije ni šlo. Oblast je na združevanje obrtnikov že tako in tako gledala postrani.

Eden glavnih povodov za povezovanje prevoznikov je bil tudi zvezni zakon o transportu, ki naj bi začel veljati sredi leta 1969 in je zasebnikom prepovedoval uporabo vozil z več kot 5 tonami nosilnosti. Društvo je zato 1. julija 1969 v Mariboru pripravilo protestni shod. Njegovi člani so svoje tovornjake postavili pred občinsko stavbo, po sestanku z občinskim vrhom pa se je 50 vozil v znak protesta v koloni zapeljalo po ulicah Maribora. Med prevozniki je vrelo še ves teden. Sestanki so se vrstili po vsej Sloveniji in 8. julija 1969 so se prevozniki iz vse Slovenije z vozili zbrali v Ljubljani. »Obleganje« glavnega mesta je zaleglo; z republiškim vodstvom so prevozniki dosegli sporazum, da jih v Sloveniji ne bodo pregnjali, četudi ne bodo ravnali čisto po črki zveznega zakona. Od slovenske oblasti so torej dobili »tih pristank«, da lahko še naprej opravljajo svojo dejavnost ne glede na zakonske omejitve iz Beograda, ki jih slovenski poslanci na zvezni ravni niso podpirali, a so bili nemočni. V drugih republikah so se znašli po svoje in so težja vozila enostavno preregistrirali na 5 ton nosilnosti, Slovenija pa na takšno rešitev ni pristajala.

Prevozniki so torej že tedaj znali odločno in enotno delovati ter z javnimi protesti nastopiti proti nepravičnim, negospodarnim in zanje škodljivim predpisom.

Združenja tudi drugod

Po zgledu združenja v Ljubljani so obrtniki še v istem in naslednjem letu začeli ustanavljati združenja tudi v drugih krajih Slovenije.

Leta 1968 so bila ustanovljena naslednja združenja samostojnih obrtnikov (v večini so združevala tudi obrtnike sosednjih občin):

- Ljutomer (za občini Ljutomer in Ormož), prvi predsednik je bil **Jože Kos**;
- Kranj, prvi predsednik je bil **Franc Grašič**;
- Radovljica, prvi predsednik je bil **Franc Čufar**;

- Jesenice, prvi predsednik je bil **Ivan Capuder**;
- Murska Sobota (za občine Murska Sobota, Lendava in Gornja Radgona), prvi predsednik je bil **ing. Vili Žižek**;
- Tržič (združenje se je oblikovalo iz takratne sekcije obrtnikov pri klubu gospodarstvenikov), prvi predsednik je bil **Franc Bohinc**.

V letu 1969 pa so bila ustanovljena še naslednja združenja:

- Krško (kot društvo posavskih obrtnikov - občine Brežice, Krško in Sevnica), prvi predsednik je bil **Anton Kragl**;
- Novo mesto (tudi za občine Dolenjske in Bele Krajine), prvi predsednik je bil **Jože Črtalič**;
- Koper (za občine Izola, Koper, Piran in Sežana), prvi predsednik je bil **Milan Štenberger**;
- Cerknica, prvi predsednik je bil **Anton Lampič**;
- Celje, prvi predsednik je bil **Albert Leskošek**;

V Mariboru pa je bilo ustanovljeno že omenjeno Društvo avtoprevoznikov, ki je bilo pravzaprav zametek kasnejšega združenja obrtnikov. Ker so se v našeta združenja vključevali tudi obrtniki sosednjih občin, se je tako v prva nastajajoča združenja dejansko vključila večina vseh tedanjih obrtnikov.

Vsa združenja so nastajala z veliko žara. Obrtniki so s pravim zanesenjaštvom žrtvovali ure in ure za "skupno stvar", saj so vedeli, da gre sicer za nekoliko tvegano početje, od katerega pa bo odvisna njihova usoda. Pri oblasteh v načelu združenja niso bila dobrodošla, so pa toliko bolj razgibala obrtnišтво. Nekatera pa so kljub odporom uspela sodelovati s strokovnimi odbori GZS, čeprav so imeli le-ti pasiven odnos do obrtniških združenj, ki so vse bolj delovala mobilizacijsko in kot zagovornik obrtniških interesov.

Delovanje ljubljanskega združenja se je še izpopolnilo, ko se je v njegovo vodstvo in kot pomoč novemu predsedniku **Andreju Zormanu**, gostilničarju iz Smednika, aktivno vključil **Janko Šinkovec**, kasnejši prvi predsednik Zveze združenj samostojnih obrtnikov Slovenije. Danes že pokojni obrtnik živilske stroke iz Ljubljane je bil zavzet in neumoren, predvsem pa izkušen organizator še iz časov prejšnjih obrtnih zbornic. K boljšemu delu pa je pripomogla tudi nova tajnica združenja, danes prav tako že pokojna **Hedi Bertoncelej**, ki je s svojo aktivnostjo, domiselnostjo in zagnanostjo razgibala delovanje združenja in bila v naslednjih dveh desetletjih ena njenih najvidnejših osebnosti.